

DUBLJI SMISAO PROTESTA U HONG KONGU: DA LI KINA MIJENJA IGRU ILI TEK SAMO POBJEĐUJE?

Anis H. Bajrektarević

Da li se naša povijest samo čini pregrijanom, dok je zapravo hladno predodređena? Da li je usmjeravajuća ili zamisliva, dijalektička i eklektička ili ciklična, i upravo zbog toga cinična? Ono što zasigurno stoji jeste da naša povijest upozorava. A da li uz to pruža i nadu? Šta se dakle nalazi ispred nas: sudbina ili budućnost?

Teorija voli da nas uči kako najveći dio naše civilizacijske vertikale zauzimaju opsežne debate o tome koja vrsta gospodarskog sustava je najprikladnija za dobrobit ljudi. Ipak, naša nam povijest drukčije zbori: čini se da je manipulacija globalnom političkom ekonomijom – mnogo više no uvođenje ideologija – predstavljala dominantan i vjerojatno trajniji način na koji ljudske elite obično grade ili slamaju civilizacije, kao planirane projekte. Negdje u tijeku takva procesa, obmanulo nas je, te postalo samo sebi zamka. Kako?

* * *

Još od vremena Davida Hume-a i Adama Smitha, jedna od najvećih (gotovo šizofrenih) dilema liberalizma, jeste tumačenje realnosti: da li je svijet suštinski *hobsovski* ili *kantijanski*. Kako je postulirano, najveći zadatak bilo koje liberalne države jeste da omogućí i održava bogatstvo svoje nacije, koje naravno počiva na bogatim pojedincima koji naseljavaju konkretnu državu.

Taj imperativ donosi novu dilemu: ukoliko ste bogati pojedinac, država će vas opljačkati, ali ukoliko države nema, osiromašene mase će vas raščerečiti.

Nevidljiva ruka Smithovih pristaša našla je zadovoljavajući odgovor – državni dug. Taj 'pronalazak' je podrazumijevao relativno snažnu centralnu vladu države. No, umjesto javne kontrole preko demokratskog mehanizma provjera i balansiranja, ovakva država bi radije da bude zadužena. Dug – prije svega spram lokalnih trgovaca, a onda i prema strancima – mnogo je moćnije oruđe ograničenja, jer leži van domena javne provjere i općeg uvida.

S takvim *pomješanim blagoslovom*, niti jedno carstvo ne može lako da demonetizira svoju legitimnost i odrekne se svojih hijerararhijskih, ali nevidljivih i neustavnih kontrola. Na ovaj način je rođeno dužničko carstvo. Blagoslov ili totalitarističko prokletstvo? Dozvolite da ovo kratko ispitamo. Sovjetski Savez – uglavnom kao i sama (prije Dengove ere) Kina – bio je mnogo više klasično kontinentalno vojno carstvo (pretjerano brutalno, rigidno, autoritativno, ne-individualno, očito, tajno), dok su SAD bile više jedno finansijsko-trgovinsko carstvo (prikriveno prinudbeno, hijerararhijsko, a opet asocijalno, eksploatatorsko, zadiruće, polarizujuće). Na suprotnim stranama svijeta i poimanja, jedno drugom ova carstva bila su zagonetna, misteriozna i nepredvidiva. *Medvjed* permafrosta nasuprot *Ribe* toplih mora. Sparta nasuprot Atini. Rim nasuprot Feničana...Ipak, zajedničko za oba carstva (kao i za današnju Kinu) bio je izraženi apetit ka sveprisutnosti. Zajedno s cijenom koja se uz to plaća. Sljedstveno tomu, Sovjeti su bankrotirali sredinom 1980-ih – slomili su se pod sopstvenom težinom, imperijalno se prerastegnuvši. Isto se desilo i Amerikancima – 'teret bijelog čovjeka' slomio ih je već uz Vijetnamski rat, a *Nixonov šok* je to samo ozvaničio. Ipak, carstvo SAD-a uspjelo je da preživi i nadživi Sovjete. Kako? Sjedinjene države, sa svojim finansijskim kapitalom (ili pak lukavom iluzijom tog kapitala), evoluirale su u carstvo dužništva kroz garancije Wall Streeta. Od titanijuma sačinjeni *Sputnjik* naspram zlatnog rudnika štampanog papira... Ništa to ne ilustrira bolje od riječi dugoslužućeg šefa federalnih rezervi SAD-a, Alana Greenspana i njegovog čuvenog citiranja J. B Connally-a francuskom predsjedniku Jacquesu Chiracu:

'Istina, dolar je naša valuta, ali je vaš problem'. Hegemonija nasuprot dolaromanije. (*Hegemony vs. hegemony*)

Kula od karata

Konvencionalna ekonomska teorija uči nas da je novac tzv. opći ekvivalent za sve proizvode. Historijski, valute su oduvijek bile u prostorno-vremenskom odnosu, da kažemo, uslovljene određenim lokalitetom. Ipak, kao niti jedna valuta prije, američki je dolar poslije drugog svjetskog rata postao općim ekvivalentom za sve druge valute. Prema povijesti valuta, glavna komponenta novca skovanog od bezvrijednog metala jeste njegovo dejstvo mjenice – tj. obećavajuća komponenta - neopipljivo uvjerenje da će u bilo kom trenutku u budućnosti određeni sjajni papir ili kovina (samoprozvan novcem) biti jednostavno zamjenjen za stvarnu robu.

Tako, grubo govoreći, novac nije ništa drugo no civilizacijski konstrukt o zamišljenoj iliti projektiranoj stvarnosti – da će sutrašnji dan (koji u povijesti ljudske vrste još nitko nikada nije vidio, ali svi računaju s njim) zasigurno doći i da će to sutra zacijelo biti bolje no jučerašnji ili čak ovaj naš današnji dan. Ovakve i slične vrste kolektivnih konstrukata (horizontalnih i vertikalnih) preko naših socijalnih ugovora održavaju društvo na okupu, isto kao što ga gospodarstvo čini živim i evoluirajućim. Dakle, novac je taj koji daje moć gospodarstvu, a naša slijepa vjera u konstruirano (zamišljeno) sutra i njegovu navodnu izvjesnost jeste ono što daje moć novcu.

Očigledno, univerzalni ekvivalent svih ekvivalenata – američki dolar, prati isti obrazac: hrabro i široko prihvaćeno obećanje. Šta to američki dolar obećava, iako još od vremena Nixonovog šoka iz 1971. nema nikakve zlatne garancije vezane za njega? Pentagon obećava da će prekookeanski morski putevi ostati otvoreni (čitaj: kontrolirani od strane američke ratne mornarice), promet na njima neometen, kao i da će – dobro kojim se najviše trguje na svijetu – nafta - biti zasigurno isporučeno. Dakle, garancija američkom dolaru nisu niti sirova nafta ni njena isporuka, već obećanje da će nafta sutrašnjice biti u stanju da se isporuči. Tu leži prava moć američkog dolara, koji zauzvrat finansira ogromne rashode Pentagona, te podupire njegovu planetarnu dominaciju. Cijenjen i strahopoštovan, Pentagon dodatno potpiruje naše planetarno uvjerenje u isporučivost u budućnosti – ukoliko samo nastavimo da vjerujemo u dolar (kao i u gospodarstvo koje hrane fosilni ugljikovodici), i tako dalje i dalje, kroz neprekinuti koloplet međusobnih ojačavanja.

Ta dva stuba moći SAD-a dolaze s Istočne obale (Američki Trezor/Wall Street i Pentagon), zajedno s dva stuba sa Zapadne obale koja su finansirana i ojačana američkim dolarom, i rašireni preko otvorenih morskih puteva (Silikonska dolina i Hollywood), zapravo su bit i, ukratko, definicija američke moći. Ovakva suštinska priroda moći objašnjava nam zašto su Amerikanci propustili da povedu čovječanstvo u potpuno drugačijem smijeru – prema nekonfrontirajućem, dekarboniziranom, de-monetiziranom/de-financijaliziranom i depsiologiziranom, samoostvarujućem i ozelenjenom čovječanstvu. Prosto, propustili su da preokrenu povijest u trijumf ljudskosti. SAD su imale ovakvu priliku kada su, nakon Gorbačovljeve bezuvjetne predaje i sunovrata Sovjetskog bloka te Dengovog kopernikanskog preokreta u Kini, preostale *usamljena supersila*, ničim ograničena, da samostalno uspostavlja uvjete na svjetskoj pozornici, kroje našu zajedničku sudbinu i pravce naših budućnosti.

Pobjednik rijetko mijenja pravila igre

Na žalost, ovo nije prva propuštena prilika SAD-a da ublaži i odgodi svoje predstojeće, neumitno višedimenzionalno imperijalno 'skupljanje'. Sam kraj Drugog svjetskog rata značio je potpunu sigurnosnu garanciju za SAD: geo-gospodarski gledano, 54% svega proizvedenog u svijetu nosilo je etiketu *Made in USA*, dok su u geostrateškom kontekstu SAD bez prekida uživale gotovo cijelu deceniju 'nuklearnog monopola'. Do današnjega dana, SAD bilježe najveći broj izvedenih nuklearnih testova, najveću zalihu nuklearnog naoružanja, te predstavljaju jedinu silu ikada u povijesti koja je uporabila ovo 'konačno oružje' protiv druge nacije. Da ironija bude kompletna, Amerikanci uživaju geografsku prednost koju niti jedno drugo carstvo nije imalo. Za razliku od SAD, kao što to G. J. Ikenberry bilježi: "...svaka velika sila u svijetu živi u geopolitički prenapućenom susjedstvu, gdje i malene oscilacije u moći rutinski izazivaju pozive na preraspodijelu". Pogledajte i sami zemljopisnu kartu i na njoj pozicije Rusije ili Kine, te njihovo krcato okruženje. SAD su blagoslovene svojim ostrvskim položajem, okruženjem oceana. Sve to bi, čini se, trebalo da donosi spokoj, mir, prosperitet i dalekovidost.

Kako to da 'moćni usamljenik', *Carstvo po Pozivu* nije evoluiralo u *carstvo relaksacije*, generatora harmonije? Zašto (protupravno) drži zatočenim više političkih zatvorenika na kubanskoj zemlji, nego što je to ikada činio demo-

nizirani kubanski režim? Zašto nastavlja s opsesivnim naoružavanjem kod kuće i u inozemstvu? Čemu egzistencijalne tlapnje kod kuće i sigurnosne ne-daće spram inozemstva? (Na primjer, 78% svog oružja koje je na raspolaganju na širem području Bliskog Istoka, načinjeno je u SAD, dok Amerikanci u svojoj zemlji – samo za svoje civilne potrebe – imaju 1.2 komada malog oružja po glavi stanovnika.) Zašto je pad Berlinskog zida prije 30 godina obilježio početak decenija stagnacije ili smanjenja primanja u SAD (kao i u ostalim OECD zemaljama) u kombinaciji s alarmantnim nejednakostima. O čemu mi ovdje govorimo: o neadekvatnom intenzitetu naših neumornih sukoba ili o pogrešnom smjeru našeg ukupnog civilizacijskog pravca? Zaista, niti jedna uspješna i dugotrajuća imperija ne oslanja se isključivo na prisilu, bilo u inozemstvu ili kod kuće. Veliki uspjeh svake imperije u prošlosti počivao je na vještoj kalibraciji između poslušnosti i inicijative kod kuće, te na pristajanju i uključivosti u inozemstvu. U XXI stoljeću, pobjeđuje onaj koji uspije da ubijedi, a ne onaj koji na nešto prisili. Stoga, ukoliko nije sposoban da izbjegne svoju nutarnju logiku i duboko ukorijenjen poriv za *konfrontacionom nostalgijom*, preostali od dva rivala ostaje sam kao pobjednik, tek rijetko kao onaj koji mijenja pravila igre.

Da sumiramo: nakon sunovrata Sovjetskog Saveza, Amerikanci su ubrzali ekspanziju dok su čekali na (stvarne ili izmišljene) protivnike koje bi daljnje unazadili, 'liberalizirali' i zakačili za kraj kompozicije svoga vlaka. Diktat *Širenje kao sigurnosni put* (*Expansion is the path to security*), kao dio post-hladnoratovske mantre, samo je pojačao ionako lošu situaciju, daljnje slabeći status *Pax Americane*. Na ovaj je način sposobnost SAD-a da održi svoj poredak počeo da erodira brže od moći njenih oponenta da ga izazovu. Tako tipično za mnoge povijesne imperije: "Tko drugome jamu kopa... 'Dugotrajna nespособnost da primjete, te iznova kalibriraju svoj imperijalni uzmak dovelo je konačno do bolnog mamurluka u Vašingtonu; najuočljivijeg na posljednjim predsjedničkim izborima. Neumijeće da upravljaju povećanom cijenom održavanja imperijalnog poretka, dodatno je pojačalo nezadovoljstvo domaćeg pučanstva kao i politički pritisak da se napusti njihova sveukupna 'civilizacijska misija'. Savršeno pogođena meta, no k tomu je promašeno sve ostalo... Dakle, Amerikanci više ne popravljaju svijet. Oni samo upravljaju njegovim slabljenjem. Pogledajte njihov otisak na bivšoj Jugoslaviji, Afganistanu, Iraku, Pakistanu, Libiji, Siriji ili Jemenu – da spomenemo tek nekolicinu.

* * *

Kada su Sovjeti izgubili svoju sopstvenu ideološku matricu i samostalni suprotstavljajući stav i kada je Zapad, kojim dominiraju SAD, propustio da trijumfuje, iako je pobjedio u Hladnom ratu, kako očekivati od Imitatora da postigne trajnu moralnu ili makar privremenu gospodarsku pobjedu? Pojačani sukob sam po sebi vodi do posljedičnih poziva na razdvajanje između dva planetarno najmoćnija gospodarstva. Osim što bi označilo kraj globalnog kapitalizma koji je u stalnoj ekspanziji od pada Berlinskog zida, ovo bi konačno moglo da pokrene i globalno pre-svrstavanje.

Ostatak svijeta završio bi – htjeli to ili ne – u sučeljenim (trgovinskom) blokovima. Ovo ne bi značilo vraćanje u 1950-e ili 1960-e, već u poredak od prije Prvog svjetskog rata. Jasno je, neće nas spasiti ni više sukoba, ni više uglja, niti više oboružane trgovine ili trgovine naoružanjem. To je već propalo u prošlosti, i propašće ponovno, bilo kada da se desi. Zanimljivo je da se Kina usprotivila Prvom svijetu, s Drugim se oštro mimoišla, i napose još od Bandunga iz 1955-e nije niti pobijedila niti se (zaista) pridružila Trećem putu. Danas Kinu mnogi vide kao vodećeg takmaca. Ali gde je trajni uspeh?

Inicijativu BRI-pojas i Put/Put Svile br. 2 mnogi smatraju kineskim instrumentom koji joj omogućuje planetarno prisustvo. Kineski lideri obećali su masivne infrastrukturne projekte svuda unaokolo za koje je trebalo da potroše trilion dolara. Ipak, konkretne brojke su nešto skromnije. Kao što je Drugi BRI-samit pokazao, kineske kompanije su investirale tek 90 milijardi dolara širom svijeta. Djeluje da ni Narodna Republika Kina nije toliko bogata kako bi to mnogi (voljeli) da misle, niti će biti u stanju da finansira svoje obećane projekte bez da zatraži pomoć globalnog privatnog kapitala. Taj kapital – ako uopće – neće biti ponuđen bez uslovljavanja. Azijska infrastrukturna razvojna banka (AIIB) i BRICS ili 'Novorazvojna' banka raspolažu s nekih 150 milijardi dolara, a Infrastrukturni Fond puta svile (SRIF) posjeduje do 40 milijardi. Prema procjenama OECD-a, kineska država i poluprivatne kompanije mogu da prikupe još dodatnih 600 milijardi dolara (uglavnom nimalo lako) kod kuće, iz finansijskog sektora koji je pod kontrolom države. To znači da je Kina u zaostatku u odnosu na planirana BRI obećanja širom svijeta. Dakle, vijesti su loše ili za (BRI) svijet ili za Kinu uhvaćenu u mrežu obećanja koje treba dati ako se pozajmljuje veliki novac.

Kako se ponašati u svijetu u kom je gospodarstvo podčinjeno trgovini (kako to propagira visoko Sino-Američko sveštenstvo globalizacije), dok sama trgovina nastavlja da tvori značajan dio nacionalne sigurnosne strategije velikih sila? I, kako definirati (te mjeriti) egzistencijalnu prijetnju: inferiornošću ideološkog narativa, kao u toku Hladnog rata ili veličinom jaza u cjelokupnom proizvodnom rezultatu, kao što je to slučaj nakon Hladnog rata. Ili nečim trećim? Ozeljenjeni međunarodni odnosi zajedno s ozeljenjenim gospodarstvom – geopolitičko i ekološko razumijevanje, otkiseljavanje i relaksacija odnosa predstavljaju taj treći put ka sutrašnjici koji nam nedostaje.

Ovim su istovremeno uslovljene obje stvari: manje sukoba oko tehnologije današnjice i njena de-monopolizirana preraspodjela, kao i odlučan rad na takozvanom teslijanskim, implozivno/fuziono-holističkim sistemima (uključujući tehnologije besplatne energije, sekvencijaciju ugljika, antigravitacijska i samonavigirajuća rješenja, bioinformatiku i nanorobotiku). Više inicijative nego poslušnosti (uključujući više javne kontrole nad skupljanjem podataka). Više napora ka izuzetnosti (ili stvaranju) nego borbe za nadmoć (odnosno podjele).

Konačno, niti jedan globalni lider nikada u povijesti nije iznikao iz nesigurnog i nepovjerljivog susjedstva, ili tako što je ponudio malo više istog u zamjenu za inovativna tehnološka unaprijeđenja. (Na primjer, mnogi vide kineski 5G kao neliberalnu inovaciju, koja bi mogla da završi u službi autoritarnih režima gdje bilo. I zbilja, tehnika mašinskog učenja veštačke inteligencije inspirisana biološkim neuronima (neuro znanost), uključujući svoja tri metoda: Nadgledano, Nenadgledano i Pojačano učenje može završiti u zlorabi za digitalni autoritarizam, prediktivno nadgledanje, te fabricirano društveno vladanje bazirano na bonus-malus bihejvioralnim društvenim kreditima.)

Zaključno, sve počinje iznutra, od kuće. Bez podrške iz baze kod kuće (uključujući onu iz Hong Konga, Xinjiang i Tibeta) nema promjene u samoj igri. Kuća Kine je u Aziji. Njena veličina i centralnost zajedno s njenim impresivnim rezultatima sami su za sebe dovoljno ograničavajući i sputavajući. Stoga ono što je potrebno nije samo novi, neimitirajući tehnološki zaokret. Bez stvarnog i iskrenog prihvatanja mehanizama poput Pokreta Nesvrstanih, ASEAN-a i SAARC-a (eventualno čak i KESS-a/OSCE) i glavnih šampiona multilateralizma u Aziji, na prvom mjestu Indije, Indonezije i Japana, Kina

neće u budućnosti biti ono što se planetarno iščekuje; Treća sila, ona koja bi promijenila igru, trajni vizionar, te pouzdan svjetski lider kome se može vjerovati.

Post Scriptum:

U različitim intenzitetima, ali kroz čitavu premodernu i modernu povijest, gotovo svaka svjetska velika sila ovisila je (a i dalje zavisi) od toga šta se događa u i oko Rusije. Od značaja nije samo veličina Rusije već i njena centralnost na mapi svijeta. Ona je važna, ako ne i više onda makar, koliko i sveprisutnost SAD-a, odnosno koliko i hiperprodukcija NR Kine. Dakle, tu je jedan neprekinut tok proizvodnje ka cijelom svijetu, tu je balansiranje prevelikim i centralno pozicioniranim, i tu je sposobnost da se kontrolisano crvotoči ulazak i nametne od strane perifernog. Oscilatorna igra ova tri faktora je ono što karakteriše našu današnjicu.

S engleskog jezika prevela Tamara Rendulić